

DE BOER IS TROEF

**Visie van GroenLinks
op de herziening van het
Gemeenschappelijk
Landbouwbeleid**

Voorwoord

Binnen enkele weken zullen voorstellen over de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) bekend worden. Om de positionering van GroenLinks in het debat te versterken komt GroenLinks met een eigen visie: *'De boer is troef'*.

Een concept van deze visie hebben wij voorgelegd aan maatschappelijke- en boerenorganisaties. Wij hebben dankbaar gebruikt gemaakt van de opmerkingen, aanvullingen en het commentaar van LTO, Natuurmonumenten, Bionext, de Vogelbescherming, de Nederlandse Akkerbouwvakbond, Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, Platform Boer Aarde Consument, de 12 Landschappen en de Landbouwwerkgroep van GroenLinks.

1. Introductie

Na 2013 zal het Europese Gemeenschappelijk landbouwbeleid worden gewijzigd. De vraag is hoe. Laten we de landbouw geheel over aan de vrije markt of blijven we de Europese boeren inkomenssteun geven. Of vinden we een derde weg waarbij EU bijdragen in de landbouw een duurzame en tevens economisch toekomstgerichte ontwikkeling van de sector in gang zetten? Dat laatste is wat GroenLinks voorstaat. In deze notitie werken wij deze visie op de gewenste nieuwe koers van het Europees Landbouwbeleid uit.

2. Naar een andere visie op de landbouw

Zorg om de voedselzekerheid was een van de belangrijkste redenen voor het ontstaan van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Die zorg lijkt in deze tijd verdwenen, maar zal vanuit mondiaal perspectief opnieuw een grote rol gaan spelen, zo blijkt uit diverse analyses: onze voedselvoorziening is niet duurzaam en de groeiende wereldbevolking en toename van de welvaart zullen wereldwijd zorgen voor een grotere vraag naar voedsel, bijvoorbeeld vlees. Veevoer en ook teelten ten behoeve van biobrandstoffen zullen een toenemend beslag leggen op landbouwgronden.

De landbouwmarkt is verre van perfect. Er is zelden een evenwicht tussen vraag en aanbod en er zijn daarom grote prijsschommelingen. Zonder overheidsbemoeienis zal de landbouw uit forse delen van Europa verdwijnen. En daar waar de landbouw nog zal blijven bestaan zal die intensief en industrieel van karakter zijn, met desastreuze gevolgen voor landschap, milieu, sociale samenhang en dierenwelzijn. GroenLinks wil niet dat dieren machines zijn van melk, eieren en vlees. Wij willen geen intensieve veehouderij met megastallen die dierziekten uitspugen over Europa. Maar boeren zijn en blijven hard nodig. Uiteraard voor de voedselproductie. Maar ook voor ons landschap. Het landschap in Nederland is, net als overigens in het overgrote deel van Europa, cultuurlandschap. Het landschap waar ons land beroemd om is, is gevormd door de boeren en kan alleen zo blijven als er boeren zijn. Zonder de boer geen groene weides, geen sloten, geen koeien in het land.

Naar de toekomst ziet GroenLinks de agrarische ondernemer als een cruciaal onderdeel van de EU strategie van de “resource use efficient economy”, op het gebied van duurzame voedsel- en energieproductie, en van het gebruik van nutriënten, land en water. Dan moet de landbouw wel *totaal* anders. Want voor onze landbouw kappen we oerwoud om veevoer te kunnen telen, verdroogt en verzuurt onze bodem, wordt de biodiversiteit steeds kleiner, en worden dieren én mensen ziek en door antibioticagebruik in de dierhouderij worden mensen en dieren resistent voor dit cruciale geneesmiddel.

We stellen vast dat het maatschappelijk draagvlak voor duurzame landbouw snel groeit. Nu al is een meerderheid van de Nederlandse bevolking tegen megastallen en beschouwt ongeveer 70% van de Nederlanders zichzelf als “vleesminderaar”. Concepten als het sterrensysteem voor diervriendelijkheid van vlees, zoals door de dierenbescherming is geïntroduceerd, wordt opgepakt door supermarktketens en door het publiek zeer gewaardeerd. Het marktaandeel van biologische landbouw neemt geleidelijk aan verder toe. Het pakket aan biologische producten in de supermarkt is snel groeiend. De belangstelling voor streekproducten is groot. Het nieuwe GLB moet nadrukkelijk aansluiten op deze ontwikkelingen.

We moeten vaststellen dat het vandaag de dag met het inkomen van boeren slecht gesteld is. De inkomensontwikkeling in de landbouw blijft ver achter bij vrijwel alle andere economische sectoren. De oorzaak daarvan moet voor een belangrijk deel gezocht worden in de te kleine marktmacht van boeren in de totale voedselketen. Deze relatieve armoede heeft grote negatieve consequenties, zoals een verdergaande vergrijzing in de sector, weinig aandacht voor verduurzaming van de productie en een beperkte innovatiekracht. Als boeren een redelijke prijs voor hun producten zouden verdienen en de kosten van verduurzaming in hun prijzen zouden kunnen doorberekenen, zou de landbouw grotendeels zonder overheidsgeld kunnen bestaan. Dat is het streven van GroenLinks. Dat vraagt echter om een omschakeling van het gehele stelsel, die niet op korte termijn mogelijk is. De komende GLB periode moet wel een belangrijke stap in die richting worden gezet. De conclusie van GroenLinks is dan ook dat de landbouw aan de vrije markt overlaten nu geen optie is. Slimme vormen van overheidsbemoeienis, zoals marktregulering en productiebeheersing (én geld) blijven hard nodig. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid moet drastisch aan worden gepast: effectiever, zuiniger, eerlijker, duurzamer.

Het huidige landbouwbeleid bedraagt ca 40% van de totale begroting van de EU. Hoewel historisch verklaarbaar, is dit nu niet meer verdedigbaar. Het is ook de enige sector waarin rechtstreekse inkomenssteun nog plaats vindt. Zonder duidelijke en breed gedragen maatschappelijke doelen, is er geen legitimatie voor dit grote beslag aan overheidsmiddelen (belastinggeld). In tijden van bezuiniging is het niet meer dan logisch dat de omvang van de landbouwbegroting van de EU kleiner wordt. Anderzijds zijn voedselzekerheid, verduurzaming en behoud van biodiversiteit en landschap terechte maatschappelijke doelen, die besteding van overheidsgeld legitimeren.

GroenLinks pleit daarom niet voor afschaffing van de landbouwsubsidies. Wel voor beperking daarvan en vooral voor omvorming tot een stelsel dat daadwerkelijk bijdraagt aan verduurzaming en langdurig economisch perspectief voor boeren. Een stelsel met “slimme prikkels”.

Samengevat gaat het volgens GroenLinks bij het nieuwe GLB dus om een combinatie van:

- Een stabiele landbouwsector die voedselzekerheid, -kwaliteit en –veiligheid garandeert.
- Drastische verduurzaming van de landbouw, in samenhang met de EU doelen voor klimaat, water en natuur&milieu.
- Met minder belastinggeld omdat de EU-consument reële prijzen gaat betalen voor zijn voedsel
- Een economisch toekomstperspectief voor boeren voor de langere termijn, en dat betekent meer marktmacht, een betere inkomenspositie en grotere innovatiekracht van boeren.

3. **Vormgeving van het nieuwe GLB**

Het huidige Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU berust op twee pijlers:

Pijler 1: het directe markt- en prijsbeleid en de directe inkomenssteun. Het totaalbedrag voor de periode 2007-2013 is ca. € 320 miljard. Nederland krijgt in deze pijler ca. 1 miljard per jaar.

Pijler 2: het plattelandsbeleid. Voor deze pijler geldt een cofinanciering van 50%. Het totaal bedrag voor de periode 2007-2013 is € 91 miljard. Nederland krijgt hieruit (exclusief cofinanciering) ca. € 45 miljoen per jaar.

Bron: EU stafnotitie

Het principe van de twee pijlers kan overeind blijven. De eerste pijler blijft daarmee generiek Europees beleid, gericht op het behalen van Europese beleidsdoelen. De tweede pijler kan veel meer naar inzicht van de lidstaten worden ingericht. Hierbij blijft de eis van cofinanciering gelden. Maar aan beide worden voorwaarden verbonden en er wordt een nieuwe onderverdeling gemaakt. Voor GroenLinks is vergroening van de 1^e pijler cruciaal, waarbij reguliere inkomenssteun verschuift naar gerichte bijdragen. Deze bijdragen zijn gericht op natuur&landschap, milieu en dierenwelzijn. Daarnaast pleit GroenLinks voor een beperkt, maar uitgekiend, systeem van marktregulering, met het doel boeren een betere positie in de markt te verschaffen.

Eerste Pijler

Basispremie

Er blijft een beperkte basispremie, maar daar staan tegenprestaties tegenover. Dit is een pakket van bovenwettelijke verplichtingen op het gebied van groen- en landschapsbeheer en dierenwelzijn, op basis waarvan de basispremie kan worden verkregen. Het vaste pakket aan verplichtingen heeft in elke geval betrekking op de volgende zaken:

-Natuur & landschap:

- * 5% van de grond wordt gereserveerd voor natuur en landschapselementen
- * Het in stand houden van (semi) natuurlijk grasland (onder andere: regionaal verbod op het scheuren van grasland)
- * akkers hebben tijdens de winter (regionaal) een groene bedekking

-Milieu:

- * verbod op bepaalde bestrijdingsmiddelen met een hoge milieubelasting

- * regionaal verplichte gewasrotatie
- * voldoen aan emissieplafonds voor stallen
- * voldoen aan basis waterbergingsseisen

-Dierenwelzijn:

- * voldoen aan eis natuurlijk diergedrag zoals de vrije uitloop voor dieren.
- * drastisch terugdringen gebruik van antibiotica

De berekening van de basispremie (“flat rate”) komt over heel Europa op eenzelfde manier tot stand met behulp van twee parameters:

- het aantal dieren, uitgedrukt in GVE
- aantal hectares grond

Voor zowel het aantal dieren en het aantal hectares moet een bovengrens gelden. Komt het aantal dieren en hectares uit boven deze grens, en neemt de bedrijfsgrootte toe, dan moet de premie lager worden. Het huidige, onrechtvaardige, Nederlandse verdeelsysteem op basis van historische productie verdwijnt.

De basispremie wordt verhoogd met behulp van een puntensysteem. Daarbij worden punten gekoppeld aan een lijst van groen/blauwe, landschappelijke en dierenwelzijn diensten (zie bijlage). De landbouwer kiest hieruit welke diensten hij wil leveren. De puntenwaardering is deels gebiedsafhankelijk en houdt rekening met het belang en de effectiviteit van bepaalde diensten in de specifieke gebieden. Hiermee wordt voorkomen dat de inzet van gelden te veel versnipperd wordt. Langs deze weg wordt invulling gegeven aan een effectief agrarisch natuurbeheer. Als voorbeelden hiervan noemen wij (niet limitatief):

Voor landbouwgebieden *rondom Natura 2000 gebieden* wordt een hogere puntenwaardering toegekend voor maatregelen die samenhangen met het tegengaan van negatieve effecten op de naastgelegen natuur, zoals niet bemesten, verschralen van gronden en extensiever gebruik (minder dieren per hectare)

Voor gebieden die gelegen zijn in *verbindingszones van de Ecologische hoofd Structuur* (EHS) worden hogere puntenwaarderingen toegekend voor het creëren van effectieve verbindingszones over de landbouwgronden en een hoger percentage land voor natuur en landschapselementen

Voor gebieden met een groot *belang voor weidevogels*, zullen maatregelen ter bescherming van weidevogels een hogere puntenwaardering krijgen.

Voor biologisch gecertificeerde landbouwbedrijven geldt dat zij voldoen aan de extra criteria onder pijler 1, omdat zij wettelijk al aan een brede set van duurzaamheideisen voldoen.

Naast de (verhoogde) basispremie bestaan er binnen de eerste pijler 2 bijzondere regelingen:

- Voor landbouwtechnisch nadelige gebieden,
- Voor innovatie.

Nadelige gebieden

Voor landbouwtechnisch nadelige gebieden kan extra geld worden ontvangen, maar daar staan dan ook extra plichten tegenover. Bij kleinschalige landschappen in Zuid-Limburg en de

Achterhoek zou dat bijvoorbeeld de verplichting kunnen zijn om 8% van de grond te reserveren voor natuur (in plaats van de 5% bij de basispremie). In veenweidegebieden zou het grondwaterpeil omhoog moeten en er later in het jaar gemaaid moeten worden. Extra subsidie voor de nadelige gebieden wordt niet op basis van het aantal GVE maar alleen op basis van aantal hectares grond berekend.

Innovatie

Voor groene landbouwtechnische innovatie komt er binnen de eerste pijler een apart fonds. Boeren kunnen hierop een beroep doen voor een opslag op de basispremie als zij bepaalde groene innovaties doorvoeren. Dit betreft:

- Exploitatie van innovatieve stalconcepten, met combinatie van dierenwelzijnaspecten, zoals vrije uitloop voor dieren, met een sterke beperking van de emissies van ammoniak en methaan.
- Terugwinning van stikstof en fosfaten en energiewinning uit mest
- Het toepassen van gesloten kringlopen zonder gebruik van kunstmest en gebruik van regionaal geproduceerd veevoer.
- Overschakeling naar biologische landbouw

Agrarisch natuurbeheer in de 1^e pijler

Veel discussie is ontstaan over de effectiviteit van agrarisch natuurbeheer. GroenLinks wil het agrarisch natuurbeheer niet terzijde schuiven, maar juist een effectieve inzet daarvan verankeren in het GLB. Door inpassing in de 1^e pijler wordt geborgd dat er voldoende inzet van middelen is. Als basis dient de algemeen te stellen eis van minimaal 5% reservering van productiegrond voor natuur- en landschapselementen. Via het beschreven puntensysteem wordt gebiedsspecifiek gestuurd op de juiste prikkels voor effectief agrarisch natuurbeheer.

Tweede Pijler

De tweede pijler omvat een viertal componenten:

- a. projectenbijdrageregeling: Dit betreft projecten op het gebied van natuurontwikkeling, landschap, waterbeheer, recreatie en plattelandseconomie (vergelijkbaar met huidige POP). Initiatiefnemers kunnen zijn individuele ondernemers, maar ook samenwerkingsverbanden van ondernemers (boeren, maar ook andere ondernemers in het landelijk gebied) en/of natuurorganisaties en/of lagere overheden.
- b. bijdrage duurzame investeringen: Het betreft investeringspremies samenhangend met de innovaties zoals in de eerste pijler benoemd.
- c. bijdrage bedrijfsovername door jonge (beginnende) boeren. Boeren die een bedrijf willen overnemen en een verplichting op zich nemen voor groen-blauwe diensten krijgen een startpremie ter hoogte van een nader te bepalen percentage van de overnamekosten en een garantieregeling op basis waarvan zij voordeliger geld kunnen lenen.
- d. investeringsbijdrage voor versterking multifunctionaliteit van landbouwbedrijven. Boeren die hun bedrijf willen verbreden door realisatie van zorgvoorzieningen, recreatieve voorzieningen of faciliteiten voor de productie van streekproducten en directe verkoop krijgen hiervoor een premie.

3. Marktmacht voor producenten en marktregulering

Eén van de fundamentele problemen in de landbouw is dat boeren veelal geen redelijke prijs kunnen verkrijgen voor hun producten. Laat staan dat kosten voor verduurzaming eenvoudig in de prijs kunnen worden doorberekend. GroenLinks pleit daarom voor systeemaanpassingen, waarbij in een combinatie van maatregelen gericht op het versterken van de marktmacht van boeren en (beperkte) marktregulering deze situatie de komende jaren doorbroken wordt. In het verlengde daarvan kunnen de GLB bijdragen in de 1^e pijler geleidelijk in omvang afnemen.

Hieronder pleiten wij voor een drietal maatregelen:

- Versterking van de marktmacht van boeren,
- Beperkte marktregulering ter voorkoming van grote prijsschommelingen,
- Kwaliteitseisen aan import van landbouwproducten van buiten de EU

Versterking marktmacht van boeren

Boeren hebben als aanbieders nauwelijks een onderhandelingspositie tegenover de verwerkende industrie en de inkooporganisaties van de supermarktbranche. Het enorme verschil in schaalgrootte tussen het boerenbedrijf en de inkooporganisaties en industrie speelt daarbij een forse rol.

GroenLinks wil dat boeren in ruime mate de gelegenheid krijgen om in coöperatieverband prijsonderhandeling te voeren met de supermarktketens en verwerkende industrie. De EU regelgeving betreffende vrije concurrentie moet specifiek voor deze beroepsgroep worden aangepast, zodat onderlinge afspraken tussen boeren (in coöperatieverband) worden toegestaan en aangemoedigd. In de regelgeving moet expliciet ruimte komen voor de doorberekening van kosten van verduurzaming in de productprijs.

Regulering grote prijsschommelingen

De landbouwmarkt vertoont een enorme gevoeligheid voor prijsschommelingen (prijsvolatiliteit). Daarbij spelen aspecten een rol als de beperkte beïnvloedbaarheid (op de korte termijn) van landbouwproductie en het feit dat wij allen geen dag zonder voedsel kunnen en willen. Zo ontstaat een situatie waarin zelfs kleine overproductie al leidt tot enorme prijsdaling en omgekeerd een klein tekort aan aanbod leidt tot grote prijsspieken. Daar is door boeren slecht op te anticiperen. Deels wordt dit ondervangen door handel op de termijnmarkten. Maar dan nog biedt dit zeker geen garantie op een stabiele redelijke productprijs.

Elders in de wereld, in ontwikkelingslanden, speelt prijsvolatiliteit ook een grote rol. Hierbij gaat het eerst en vooral om de positie van de consument, die vaak grote delen van zijn inkomen moet uitgeven aan voedsel, en waarvoor grote prijsfluctuaties, vaak versterkt door speculatie, rampzalig zijn. Hier draagt de prijsvolatiliteit bij aan honger en armoede. Op wereldschaal is daarom het regionaal aanleggen van strategische voorraden van sommige basisproducten, zoals graan, een te overwegen optie. Mits goed vormgegeven versterkt dit de mondiale voedselzekerheid en gaat speculatie en extreme prijsschommelingen tegen. Een

dergelijk systeem kan effectief zijn als het in internationaal verband wordt afgesproken, waarbij de grote economische blokken en ontwikkelingslanden samenwerken. De EU zou hierin het initiatief kunnen nemen.

Voor een goede prijsvorming voor boeren binnen de EU is allereerst de verdere vorming van coöperaties, zoals hierboven geschetst, van belang. In samenhang hiermee pleit GroenLinks voor nader onderzoek naar de mogelijkheden van *flexibele quoterings*. Deze bestaat uit een combinatie van gecoördineerde zelfregulering binnen de agrarische productie met als achtervang de mogelijkheid van ingrijpen door de EC. In samenspraak tussen EC en de sector wordt een systeem van vrijwillige quoterings opgezet (voor zover nodig) voor een aantal grote producten, zoals suikerbieten, aardappelen, tarwe, melk, varkens- en rundvlees. EU regelgeving zorgt ervoor dat de sectorafspraken bindend zijn voor individuele bedrijven. De achtervang is dat bij falen hiervan, met lage prijzen gedurende meerdere jaren als gevolg, een tijdelijke quoterings door de EC voor bepaalde producten kan worden opgelegd.

Kwalitatieve importeisen

GroenLinks wil aan de landbouw in Europa vergaande eisen stellen op het gebied van duurzaamheid en dierenwelzijn. Ook willen we dat boeren een goede prijs krijgen voor hun producten. De concurrentiekracht van de Europese landbouw moet liggen bij de kwaliteit van de producten. In die context is het niet meer dan logisch om aan import van landbouwproducten van buiten de unie dezelfde duurzaamheids- dierenwelzijn- en voedselveiligheidseisen te stellen als de eisen die wij aan onze eigen boeren stellen. Ontwikkelingslanden moeten ruime toegang krijgen tot de Europese markt. Aan hen moeten geen onhaalbare eisen worden gesteld, en moet hulp worden geboden bij het ontwikkelen van hun landbouw, zodat op termijn aan de hoge Europese standaarden kan worden voldaan. Opkomende sterke economieën in Azië en Zuid Amerika (zoals de BRIC landen) echter zullen zich, althans zolang er geen mondiale standaarden zijn overeengekomen, voor de export naar Europa kunnen en moeten aanpassen aan de kwaliteitscriteria t.a.v. duurzaamheid en dierenwelzijn van de EU.

3. Landbouw en ontwikkelingssamenwerking

De Europese landbouwmarkt moet open zijn voor ontwikkelingslanden. Op dit vlak zijn de afgelopen jaren wel positieve stappen gezet. Zo hebben de 49 minst ontwikkelde landen (MOL's) al preferenties ten aanzien van vrije toegang tot de Europese markt. Dit in het kader van het Everything but Arms Initiative (EBA) van 2001. Deze ontwikkeling moet nu zo snel mogelijk worden doorgezet. Daar tegenover is het van belang dat juist deze landen wel in de gelegenheid worden gesteld om hun eigen binnenlandse (kleine) markten te beschermen. De resterende exportsubsidies van de EU dienen per direct te worden afgeschaft. Voor GroenLinks hoeft dat niet te wachten op 2013, zoals nu afgesproken.

GroenLinks ondersteunt het voornemen om landbouwonwikkeling weer een meer centrale positie in te laten nemen in het ontwikkelingssamenwerkingbeleid. Daarbij is het wel zaak om direct in te zetten op een duurzame landbouw en niet op het kopiëren van onze intensieve veehouderij. Het beleid moet volgens GroenLinks gericht zijn op kleine boeren, collectieven, en ondersteuning bieden bij initiatieven van onderop.

3. **Budgettair kader**

GroenLinks vindt dat het systeem met twee pijlers behouden moet blijven. De 2^e pijler moet echter worden versterkt. Thans krijgt Nederland per jaar ca € 1 miljard in de 1^e pijler en ca € 45 miljoen in de 2^e pijler. De 2^e pijler is nu dus voor Nederland slechts “klein geld”.

Wij gaan er vanuit dat het EU budget voor het GLB zal dalen. Gezien de nu zeer onevenwichtige verdeling van de 1^e pijler gelden over de lidstaten is het logisch en gewenst dat er een eerlijker verdeling van gelden over de lidstaten komt. Dat zal naar alle waarschijnlijkheid leiden tot een significante daling van het Nederlandse aandeel in de eerste pijler. GroenLinks sluit zich aan bij de nu overheersende gedachte binnen de EU dat binnen de 1^e pijler geen nationale cofinanciering op zijn plaats is. Het gaat hier om de realisatie van EU doelen.

De 2^e pijler is voor Nederland erg klein en staat niet in verhouding tot de gecompliceerde situatie waarbij in ons zeer dichtbevolkte land een goede balans gevonden moet worden tussen landbouw, natuur, recreatie en verstedelijking. Ofwel, Nederland heeft dan wel een geheel andere “plattelandsproblematiek” dan vele andere Europese landen, maar het is wel een serieus vraagstuk, waarvoor een behoorlijk werkbudget nodig is. De binnen de EU gehanteerde verdeelsleutel dient hier in het voordeel van Nederland te worden aangepast. GroenLinks gaat er vanuit dat de EU bijdrage voor de 2^e pijler aan Nederland tenminste moet verdrievoudigen. De cofinanciering is en blijft logisch, maar zou lager dan de huidige 50% kunnen worden vastgesteld.

Hierbij moet worden opgemerkt dat een relatie ontstaat met de inzet voor beperking van de Nederlandse afdracht aan de EU. Een beperking daarvan met ca 1 miljard lijkt realistisch en wordt ook door GroenLinks bepleit. Als het kabinet echter vasthoudt aan haar ambities ten aanzien van het verder verlagen van de Nederlandse bijdrage aan de EU, wordt een substantiële versterking van de 2^e pijler voor Nederland irreëel. GroenLinks vindt de kabinetsambitie wat betreft de verdere verlaging van de Nederlandse bijdrage onwenselijk en onverstandig.

Bijlage: lijst van verduurzamingmaatregelen die in de 1^e pijler onder het puntensysteem kunnen vallen.

- Verschralen
- Soortenrijke graslanden met botanische waarden
- Verlaat maaibeheer (en samenhangende maatregelen voor bescherming van weidevogels)
- Extensievere landbouwproductie (incl. extensivering veedruk)
- Niet/minder bemesten
- Natuurlijke waterloop
- Natuurvriendelijke oevers
- Nat biotoop: poel, plasdras e.d.
- Natuurlijk peilbeheer
- Helofytenfilters
- Inundatie
- Recreatieve infrastructuur (paden)
- Cultuurhistorie: Houtwallen, steilranden, heggen, rietzomen
- Faunaranden
- Kruidenrijke akkerranden

GROENLINKS
ZIN IN DE TOEKOMST